

MEMLEKETİMİZDE ECNEBİ POSTAHÂNELERİ
(İstişare Dergisi, sayı:16, sayfa: 721-728)

Foreign Post Office in Our Country
(Journal of Consultation, Number:16, Page:721-728)

İbnü'z-ziya Ahmet Reşit
Çev: Belkis KONAN*

Memâlik-i Osmaniye'de ecnebi postaları meselesi mesâ'il-i hazıranın pek mühimlerindenidir. Bulgaristan'ın ilan-ı istiklâli ve Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhakı üzerine Balkan Şibh Cezîresi'nde değişen ahvâli - doğrudan doğruya alakadar olanlar tarafından birer suret-i marziyeye iktiran ettirildikten sonra- kafiyyen tanzim, tahrir ve tasdik üzere akdi tasmîm edilen konferansın fihris-i müzâkerâtma bu mesele dâhil olduğu gibi Avusturya ile başlamak üzere bulunan müzâkerenin mevzularından birini teşkil etmektedir.

Yegane ve cesm bir eser telif edercesine "İstişare" tahririne sa'y etmekte olduğum imtiyâzât-ı atîka-i ecâ nib Fransızlardan ibtidâ eylediği misillü

* Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Elemanı
(bkonan@law.ankara.edu.tr).

ecnebi postalarını memleketimizde başlatan, tekessürüne sebep olan da Avusturyalılardır. Fransa, İngiltere ve Rusya ile münâsebât-ı târihiyemizi teferruatına kadar tahattur eylediğim halde kemâl-i emniyetle derim ki bize Avusturya derecesinde fenalık etmiş hiçbir devlet yoktur. Zitvetoruk Mu'âhede-i -ki devr-i inhitat ve idbarımıza pek aşikâr mebde olan Ahmed Evvel zamanında Nemçe ile imzalanmıştır- Şevket-i milliyemize te'sîri izale olunmayan ilk darbe ve ikbâlimize iktihâmı müyesser olmayan ilk mâni'adır. Müverrih-ı meşhur "Hamr" pek doğru söyler: Avusturya ile münâsebetimizde uğradığımız nice mesâ'ibin asıl menşei" menbe' olanı Karlofça Mu'âhede-i'nde (1100-1699) değil, Zitvetoruk'da mukârin göstermek üzere ileri sürülen delâilin aslı ve ilki dahi yine Avusturyalılarla akd ettiğimiz ve alakadârının yaygalaraları karşısında sû-i tefsir olduğunu anlatamadığımız bir "Pasorofça" Mu'ahedesidir.

Abdülhamid-i Sâni min cihetin pek muvaffak ve talihli bir padişahdır. 10 Temmuz tarihinden sonra dahi ber hayât kaldıkları müddetçe emsali misillü nâmlarına nisbetle mevsûm olacak olan devrin tarih-i mezkûrdan geriye doğru yani 93 senesine kadar kısmında hükümet-i müstebide postahanelerimizde ve postalarımızın vesâit-i zaruriyesinde tanzimât ve terakkiyât vücûda getirmedi. Bilakis postahanelerimizi birer ma'mel-i habâis derecesine indirdi. Memleketimizin mevki'-i coğrafyasına nazaran posta nakliyâtında bizce akdem vesâit olan merâkib-i bahriye nâmına mevcut beş on çürük gemi evvel be-evvel hırsızlık entrikalarına vesile olurdu. Ba'dehu terhislerini ihtilâl ile edinmek mecburiyetinde kalan efrâd-ı müstebdilenin; muhâtarât-ı hâriciyeye karşı durmakdan ziyâde [*]

[*] Rusya hududundaki dördüncü ordunun nevâkısı, nekâisi ta'dâd ile bitmiyor. Dördüncü ve beşinci ordularda dahi külli noksan mevcûddur. Hele ikinci ordu Bulgar meselesinin bidayetinde Bulgaristan'a karşı kudret-i tecâvüziye şöyle dursun, kuvve-i müdâfa'aca bile mertebe-i matlûbeden dün idi. Halbuki eğer elinden gelse idi idâre-i sabika mülkün dört köşesinden bütün askerimizi toplayıp Rumeli'deki hürriyet perverânın mahvine sevk ve tahsis edecekdi.

İlk şîreleri istibdâd ocağından elan dahili yangınları söndürmek için senenin her mevsiminde evinden, tarlasından çekilip alınan kur'a ve redif

efradının; binlerce ahrâr-ı ümmetin ve bir de kendi âlemlerinde kendi cinslerinden tekme yiyen bazı hafiyelerin nakline bu gemiler ancak yetişebilirdi. Anın için bu devr-i menhûsda ecnebi postalarını kaldırmak müte'assir hatta muzırr idi. Her ne vakit hükümet şunların ilgasını mensûb oldukları sefaretlere teklif etse redd ile mukabele görür, "postalarınızı ıslâh ediniz, sonra düşünürüz" cevap-ı müttehid ve muttaridini alır ve bu cevap süferâdan kiminin ağzından pek acı istihza ile çıkar kiminden pek ziyade şiddet-i vahdet ile atılmış bulunurdu. Nitekim anâsır-ı hayâtiyesini başlıca memleketimizde bulan Lloyd Kumpanyası vapurlarının posta nakliyâtınca mevkiileri diğer seyr ü sefâyin şirketlerinkinden pek yüksek ve çekirge istilâsına benzer bir suretde memleketimize üşüşen Avusturya posta memurlarının hizmetleri emsaline kıyas kabul etmez derecede mühimm ve müsmir olduğundan masârıf-ı cesîmesini bizdeki posta şubelerinin vâridât-ı azîmesiyle örtüveren Avusturya ve Macaristan Sefareti hükümetinin bu teklifleri muvacehesinde diğerlerinden çok fazla kabarıp, ateş püskürdü. Ve o namussuz, hayasız, hükümet-i müstebide işittiği sözlerden zerre kadar müte'essir olmazdı. Bir taraftan posta çantalarını yabancı gemilere taşıtır -fakat suretde hayır, hakikatde şerr olmak üzere taşıtır- ve diğer taraftan postacılarını resmî casus ederek kabaca açtığı, yırttığı mektupları küşâd için maruz oldukları hararet henüz zâ'il olmamış ve zurûfunun kenarlarına çekilen zâk kurumamış olduğu halde -dağıtırken ashabının pek açık manalı tebessümlerini anlamazlıktan gelir, geçerdî...

Ecnebi postaları da çoğalır, muamelâtı tevsi' ederdi.

Hükümet-i Meşruta postahânelerimize evvelâ emniyet verdi. Muhtaç oldukları salâh ve intizâmı da temin edecek ve nice zamandır mahrum kaldığı terakkiyâtın kâffesine mazhar eyleyecektir.

Şu kadar var ki Osmanlı postaların Avrupa postaları kadar *muntazam* ve müterakkî olmaları ıslâhât-ı dâhiliyeden mâ'adâ bahrî ve beni vesâit-i nakliyenin alâ kadri'l-ihityâc tedârikine ve bu da uzunca bir zamana mütevekkıftır.

Makedonya'da ıslahât-ı idare taleb ve temenni olunduğu mertebede vücuda gelmemiş iken idarenin mühimm bir rüknü ve vesâit-i icrâiyesi olan zabitanın tensîki zımnında Avrupa devletleri oraya gönderdikleri memurları - ıslâhatın atfisi için hükümet-i meşrutaya i'timâd eyledikleri cihetle- çekiyorlar. Bunun gibi postahânelerini hemen kapayıp memurlarını çekecekler mi? Yoksa bizim postalarımızın kendi postalarına benzeyeceği ve münâkelât ber vech-i matlûb temin olunarak ticâret-i umûmiye ve münâsebât-ı beynel-milele postalar yüzünden ânz olan sekte ve te'ehhûrlerin esbâb-ı vukû'u ref edileceği zamana kadar beklemek tarîkini ihtiyar ile şimdilik yalnız teminât vermekle iktifa edecekler?

İkinci ihtimâl evvelkine nisbetle gâlib görünüyor. Avrupa devletleri bizdeki postahânelerinin lağvını böyle meşrut ve mu'allak bırakmak istedikleri takdirde müdâfa'a ve tervîc maksad için delâil-i mukni'a ve ilzâmıyla serd edilmesi lazım gelir ki delâil-i mezbûreyi tafsîlât-ı âtiyeden istihraç eyleriz.

Bir memleketde posta işletmek umûmen kabul ve teslîm edilen hukûk-ı hükümrânîdendir. Bu hususdaki hakk Devlet-i Osmaniyeye tanınmamış olmadığı halde bazı ahkâm-ı ahdiye kasden yanlış tefsîr edilerek ecânibin bu hakda iştirak davâsına kıyam eyledikleri görülmüştür. Ahkâm-ı mezkûreye Avusturya ile hicretin 1130 ve miladın 1718 senesinde mün'akid Pasarofça* ve 1205 sene-i hicriyesine musarîf 1791 sâl-i milâdisinde akd olunan "Ziştovi" mu'âhedelerinde ve Rusya Devleti ile imza ettiğimiz 1197-1783 tarihli mu'âhedenâmede tesadüf olunur:

"Ulakları ve gayrî adamları Peç'den Asitane-i sa'âdete ve Asitâne-i sa'âdetden Peç canibine varıp geldiklerinde kanun-ı kadîm üzere yol emirleri verilip emin ve salim varalar geleler ve iktizâ eyledikde kendilere mu'âvenet oluna (Pasarofça Mu'âhede'sinin 18. maddesinin fıkra-i ahîresi¹."

* Pasarofça denilen mu'ahededir. Mu'ahedâtımızda "Pasarofça" suretinde mazbut ve mektûbdur.

¹ "Mecmû'a-i Mu'ahedât" Cild: 3, Sayfa: 111.

"Ve devlet-i imparatoriyeden iyâb ve zihâb eden kuryelerden kable's-sefer soyulanların Devlet-i Aliyye emvâl-i mağsûbelerinin zarar tahsîlini icâb edecek cemi'-i esbâb ve vesâili müsamaha ve iğmâz etmeyeceğinden mâ'adâ fîmâ ba'd kuryelerinin emnen ve salimen iyâb ve zihâblan kargir te'sîr olacak vecihle iktizâ eden nizâmı icra eyleye (Ziştovi Mu'âhede'sinin 13. maddesinin fıkra-i ahîresi²."

"Tarafeyn re'ayasının ticâretini teshil mealinde Devlet-i Aliyye canibinin mukâtebe ve muhaberesini teshil için Rusya'nın re's-i hududuna âmed şud eden ulaklarının ve menzillerinin esbâb-ı sür'at ve levazım emniyet ve istirâhatlerinin îfâsını ta'ahhüd eder. Bu hususu Rusya Devleti kezâlik kendi tarafından îfâsını müte'ahhid olur (Rusya ile İstanbul'da akd olunan 1197-1783) tarihli müşahedenin 76. maddesi³."

Yukarıda zikr olunan "Beç" "Viyana" dediğimiz beldedir. "Kuryeler" zamanımızda dahi mevcut ve müstahdem olan bir sınıf memurlardır ki sefâretlerle mensub oldukları Hâriciye nezâretleri arasında evrâk-ı mühimme veya müsta'celeyi taşırlar. Bunlara Courriers diplomatiques denir.

Viyana ile İstanbul arasında mekâtîb-i resmîyeyi nakl eden Nemçe elçisi ulaklarına gidip gelme izni vermek ve iyâb ve zihâblarını temin etmek ile postahâne açmak, posta nakliyâtı icra eylemek arasındaki fark izâhdan müstağnidir. Bilfarz metn-i ahdînin sarahatine rağmen "ulaklar"ı Nemçe elçisine nisbet etmeyelim, fakat "Beç'den Asitane-i sa'adetden Beç canibine" kaydında sarf-ı nazar mı edelim? Pasarofça Mu'âhede'sinin sâbıkü'z-zikr fıkrası Avusturya tarafından bizdeki postalarının *tahkik-i mevcudiyeti* sadedinde nasıl tezkâr olunabildiğine şaşılır.

Ziştovi Mu'âhede'sinde zikr olunan kuryelerde aynı adamlardır. 13. maddenin Fransızca metni daha sarîhdir:

"...Leurs courriers venant de la cour imperiale ou allant vers elle..."*

² Târih-i Cevdet, Cild: 5, Sayfa: 323.

³ Mecmû'a-i Mu'âhedât, Cild: 3, Sayfa: 316-317.

Bugün "Viyana Kabinesi" yahut " Avusturya Hariciye Nezâreti" kelimelerinden ne anlıyorsak Zıştovi Ahidnâmesindeki "Devlet-i İmparatoriye"den dahi onu anlarız.

Rusya ile mün'akid olan 1197 Mu'ahedesindeki "re's-i hudûd" kaydı ondan iktibas ve zikr ettiğimiz fikra-i ahdiyenin dahi iddi'âyâ muvafık ve müsbit bir delil olamayacağını irâ'e eylemektedir. Rusyadaki ve bizdeki ulakların hudûd tarafına kadar mektub götüreceklerine dâ'ir bir mu'âhede fikrasından akîdinin yekdiğeri memâlikinde postahâneler açıp posta mu'âmelâtı icra etmelerine mütekâbilen izin ve hakk verildiği ma'nâsını çıkarmaktan büyük ve açık hatâ olamaz. Zâten Rusya sefareti memâlik-i Osmaniye'deki posta şubelerini evvelce Babıali'nin teşebbüsü üzerine kapamış ve mevcut posta idareleri hükümete değil Rus seyr-i sefâyin kumpanyasına mensûb ş'u'ubâtdan ibaret bulunmuşdur. Diğer cihetden 76. maddenin sarahaten muhtevi bulunduğu mu'âmele-i mütekâbile kaydından bi'l-istifâde biz de kalkıp da Rusya'da Osmanlı posta şubeleri küşâd edecek olsak Petersburg kabinesi bize: "ahden hakkınızdır" deyip müsaade eder mi? Yoksa posta memurlarımızı derhal memleketinden sürer çıkarır mı?...

En ziyâde garîb olan cihet şu ki 1197 Ahidnamesinden bizzat Ruslarca müdde'âyâ ve hatır güzâr olmayan bir suretde istifâdeye kalkışan Avusturya Hükümetidir. Avusturyalılar 1197 tarihinde⁴ verdiğimiz senedin beşinci maddesinde⁵

Sâir müste'men taifelerinin ve ale'l-husus Fransa ve İngiltere ve Nederlande ve Rusyalu'nun ve ziyâde müsâde olunan sâ'ir milelin bu ana dek ve bundan böyle mütemetti' oldukları müsâ'adât ve müsâlemât ve menâfi'-i ticâreti bilâ istisna Nemçe devletinin dahi Belgrad Ahidnâmesi ve Pasarofça ticaret mu'ahedesini muktezâlari ve iki devlet beyninde derkâr olan safvet-i kâmile lâzimesince kendi re'âyâsı ve tüccarı haklarında iddi'aya istihkakını "Devlet-i Aliyye te'yîd eder" denilmiş olmasından dolayı 1197 muahedesinin 76. maddesine de istinâd etmek istemişlerdir. Rusya ile

⁴ Mevzu'bahs olan Rus Mu'ahedesinin tarih-i tasdiki 15 Şevval 1197 dir. Avusturya'ya verdiğimiz senedin tarihi 2 Rebiülahir 1198dir. İşbu senedi 9 Ramazan 1197 tarihli senedle kanşurmamalı.

⁵ Mecmû'a-i Mu'âhedât, Cild: 3, Sayfa: 104.

mün'akid işbu 1783 mu'ahedesi bir mu'âhede-i seyr-i sefâyin ve ticâret olduğu gibi Avurturya'ya itâ olunan aynı tarihli sened dahi bir ticâret mu'âhedesinden ibaret olduğu halde mu'âhedât-ı ticâriye-i müte'ahhire ve ale'l-husûs müddeti hitâm bulmuş iken fiilen idâme ve mürâ'at olunan mu'âhede-i ahîre-i ticariye⁶ ile münfesih tanınıp tanınmayacağı başkaca te'emmül olunacak bir noktadır. Sefaretler ne derlerse desinler bugün devlet-i metbû'alarıyla münâsebât-ı ticâriyemiz el-yevm nazariyât-ı hukûkiyece mevcûd ve ma'mûlün hiçbir mu'âhedeğe müsteniden ceryan etmemekte ve H:1277 mu'âhedât-ı ticâriyesinin mefsûhiyeti ile serbestî-i hareketimizi iddi'âda ısrar edecek olursak yüzde üç gümrük resmi gibi hâle nisbetle çok hafif şeraiti ihtiva eden uhûd-ı atıkaya rucû edileceği sözü bir kavli mücerreden ve kuvvetin su-i isti'mâlinden ibaret görülmemektedir. Bundan başka 1874, 1876 da "Bern", 1878 de Paris, 1885'de Lizbon, 1891'de Viyana'da ve mu'ahharan Waşington ve Roma'da in'ikâd ve "posta ittihad-ı umûmîsini" takviye, tevsî' ve ikmâl eden kongre ve konferansların mukarrerâtına biz dahi vaz'-ı imza eyledik. Artık ittihad dahil olan memâlikde posta mu'âmelâtın müdür ve nâzımını işbu mukarrerâtın ahkâmı olmak lâzım geldiği ve hukuk-ı düvel posta işletmeyi her memleketde hukuk-ı hükümdâriden saydığı halde mahiyetini gösterdiğim fikarât-ı ahdiyeye ecnebî postaların devâm-ı mevcudiyeti davasında sefaret-i ecnebiyeye istinâkgâh olamaz. Binâenaleyh ecnebî postaların memleketimizde vücud ve muameleleri hiçbir hakk-ı ahdiye mübtenî değildir. Ve Avusturya'ya bakarak Rusya'nın ve Rusya'ya bakarak Avusturya'nın ve her ikisine bakarak en ziyade na'il-i müsaade millet mu'amelesi ve ahd-i ahdisine dayanarak diğer hükümetlerin bizde postacılıklarını ahden haksızlık ve tağallübdür.

Meseleyi bu cihetden kesdirince "te'âmül" nazariyesi karşısında kalırız. Üzerinden zaman geçmiş olmakla bir haksızlığın hakk olması hakk değildir. Hadd-i zâtında bir hakkı inkâr demek olmayan murûr-ı zaman bile sâhib-i hakkın teşebbüsâtıyla inkita'âta uğrar. Te'amül bir çok devletlerin birbirine imtisal ve iştirak ve müzaheret ederek bir devlet-i za'feye yüklenmelerinden ve şu hareketde devam ve inâdlarından mı müteşekkil ve

⁶ Avrupa Devletlerinin 1277 senelerinde imza ettikleri mu'âhedât-ı ticariye yekdiğerinin aynıdır.

makbul olur? Bu suretde te'âmül-i mütezarririn feryad ve i'tirâzına rağmen hakk teşkil eder mi? Elbette etmez. Me'âhazâ devletler tevessül edebilecek hiçbir çare bulamayınca te'âmülü ortaya sürerler. Ecnebî postalarının bizde nasıl türeyip çoğaldığını ve nasıl yerleştiğini ve hükümetle sefaret-i ecnebiye arasında bu yüzden husule gelen mu'arazât-ı şedideyi makâle-i âtiyem mevzubahs edeceğinden kârilerim onu okuduklarında "te'âmül"ün suret-i teşekkülüne dahi tafsilatıyla ağâh olacak ve bunun hakikat ve senediyyeti ne kadar za'îf ve merdûd olduğunu göreceklerdir.

İbnü'z-ziyâ Ahmed Reşid